

Planten van Nationaal Park Hollandse Duinen

Van stad tot strand en van duin tot tuin: overal kom je planten tegen (Fig. 1). Het is zo vanzelfsprekend dat velen er nauwelijks bij stilstaan, behalve misschien als die planten lastig zijn of juist opvallen met hun bloemen of herfstkleur. Plantenliefhebbers daarentegen kijken bijna automatisch naar planten, hoe gewoon of klein ze ook zijn. Een groot aantal van hen heeft ook meegedaan aan het 5000-soortenjaar. Wie zijn die plantenmensen en hoe gingen ze te werk? Hoeveel soorten hebben ze gezien? Welke planten zijn dat en waar staan ze? Hoe bijzonder zijn ze? Dit inleidend artikel geeft een globale schets van de rijke en bijzondere plantengroei in het Nationaal Park (NP). Het is een prima gebied om naar planten te kijken; een uitdaging voor een ieder, beginner of expert.

TEKST EN FOTO'S: KOEN VAN ZOEST

Trefwoorden
Nationaal Park Hollandse Duinen,
5000-soortenjaar, planten.

De waarnemers: floristen?

Een florist is een plantenliefhebber die de planten van een gebied kent. Niet alle melders van planten zullen zich zo noemen. Maar hoe word je een florist? Gewoon, door nieuwsgierig te zijn naar wat er groeit. Dan wil je al gauw weten hoe zo'n plant heet. Als het je boeit, groei je vanzelf uit tot florist. Je hoeft er geen studie voor te doen of in het vakgebied werkzaam te zijn. Wat zeker wel helpt is het samen met anderen deze liefhebberij beoefenen; zoals

trouwens bij de meeste hobby's. Je gaat dan al snel een geziene plant melden. In 2018 hebben honderden mensen dat gedaan bij Waarneming.nl. Bijna 200 van hen hebben ten minste vijf plantensoorten gemeld oplopend tot een maximum van 634. De meeste van die digitale meldingen gingen vergezeld van een foto.

Veel floristen hebben er nogal wat tijd in gestoken en ook doelgericht gezocht. Soms deden ze dat in hun eentje, soms in groepsverband. Zo organiseerde Floron (de landelijke natuurorganisatie voor het behoud van de wilde flora van Nederland) diverse inventarisatie-excursies waaronder zelfs een week in de omgeving van Noordwijkerhout. Ook de Haagse en Leidse plantenwerkgroepen van de KNNV zijn in de regio actief geweest met extra focus op de duinen.

Door de aandacht in de media voor het 5000-soortenjaar kwamen ook nieuwe mensen hierop af, voor sommigen een stapje naar een nieuwe hobby.

Figuur 1. Overal in het Nationaal Park staan wel planten. De Klip, Wassenaar.

Figuur 2. Aantal gemelde plantensoorten per kilometerhok in Nationaal Park Hollandse Duinen.

De groeiplaatsen.

Overal in het NP groeien planten maar niet overal dezelfde soorten en zeker niet in gelijk aantal. Ook is niet op alle plaatsen even uitvoerig gekeken en gerapporteerd. Figuur 2 laat zien uit welke km-hokken in het NP planten zijn gemeld, met in kleur het globale aantal.

Het zal weinig verbazing wekken dat de duingebieden het zwaartepunt vormen; toplocaties zijn Hoek van Holland en Meijndel. Het biotoop bepaalt welke planten er groeien en vaak ook de soortenrijkdom. De duinen kennen met de afwisseling van kalk- en voedselrijkdom, vochtigheidsgraad, belichting en verstoring talloze groeiomstandigheden en daarmee veel soorten. Buiten het duingebied is het landschap overwegend eenvormiger al kennen de bossen en de polders hun specifieke planten, evenals het agrarisch en stedelijk gebied. De grote verscheidenheid aan biotopen is karakteristiek voor het Nationaal Park en verklaart het groot aantal gevonden plantensoorten die van zeer algemeen tot uiterst zeldzaam voorkomen.

Aantal plantensoorten

In 2018 zijn via Waarneming.nl 998 soorten gemeld; sommige zoals Krabbenscheer (*Stratiotes aloides*) maar één keer, sommige meer dan honderd keer met als topper Veldhondstong (*Cynoglossum officinale*) met 233 meldingen.

Dat aantal van 998 moet nog wel nader bekeken worden omdat het om alle meldingen gaat, rijp en groen door elkaar. Zo zijn er meldingen met een onjuiste naam of van bijvoorbeeld niet-wilde tuinplanten.

Er is dus een goede omschrijving nodig welke meldingen wel meetellen en welke niet. Daarbij zijn als criteria gehanteerd:

a) De gemelde plantennaam moet kloppen.

Veel meldingen gaan vergezeld van een foto die ter plekke van de gemelde plant is gemaakt. Die foto is bij het valideren van de gemelde plantennaam vaak als ondersteunend bewijs gebruikt zodat zeker is dat het om de genoemde plant gaat.

b) De plantensoort moet thuishoren in Nederland.

Dit is een lastige eis omdat er voortdurend nieuwe soorten in Nederland opduiken die vroeg of laat mogelijk als ingeburgerd kunnen worden beschouwd. Vooral de laatste decennia is het aantal nieuwkomers groot. Bij gebrek aan een recenter algemeen aanvaard uitgangspunt wordt hier nog de Standaardlijst 2003 van Floron gebruikt. Gekozen is om daaruit die soorten mee te tellen die vallen onder 'oorspronkelijk inheems' en 'ingeburgerd' (tot 2000).

Bij toepassing van beide criteria blijven van de 998 gemelde soorten er 857 over. Het totaal aantal inheemse en (tot 2000) ingeburgerde planten is 1876 en dat betekent dat in NP Hollandse Duinen ten minste 46% van de Nederlandse planten voorkomt.

Het bestand met de 857 soorten is op te vragen op de website van NP en vormt de basis voor de nu verdere bespreking.

Allereerst komen enkele plantenfamilies aan bod: hoe zijn zij in het NP vertegenwoordigd? Dan wordt ingegaan op de rijkdom van enkele kenmerkende biotopen. Welke soorten zijn 'vlaggendrager'? Tot slot passeren toch nog enkele soorten die na 2000 tot vaste bewoners van het NP uitgroeiden.

Ten overvloede nog een kanttekening bij het aantal van 857. Dit is uiteraard geen uitputtende weergave van de daadwerkelijk aanwezige soorten. Er is tenslotte geen garantie dat alle planten gezien of gemeld zijn. Weliswaar is door velen en ook vrij intensief naar planten gekeken maar natuurlijk zijn er planten over het hoofd gezien. Bovendien is niet elk deel van het NP vlakdekkend en in gelijke mate bekeken en zeker niet in alle seizoenen.

Zo zijn in 2018 soorten niet gemeld terwijl ze in de jaren ervoor wel met zekerheid zijn gezien. Dit zijn bijvoorbeeld Gewone bermzegge (*Carex spicata*), Bosgeelster (*Gagea lutea*), Veelbloemige veldbies (*Luzula multiflora*), Eenbloemig parelgras (*Melica uniflora*), Behaarde boterbloem (*Ranunculus sardous*), Moeraszuring (*Rumex palustris*) en Zeegroene muur (*Stellaria palustris*).

Plantenfamilies

De 857 soorten maken deel uit van 101 plantenfamilies; Nederland kent er 182. Van sommige vooral kleinere families is maar één soort gevonden, soms zelfs de enige zoals Kalmoes (*Acorus calamus*) bij de Acoraceae. Van de grotere families zijn meer soorten gevonden, bij een deel zelfs meer dan de helft van de in Nederland voorkomende soorten.

Enkele families worden hier nader toegelicht.

- **Gentianenfamilie (Gentianaceae): 7 van 10 (70%)**

Deze familie spreekt tot de verbeelding. Zij doet velen aan de Alpen denken, maar het NP blijkt ook een prima gebied. Van de tien Nederlandse soorten komen er zeven voor, stuk voor stuk juweeltjes die kritisch zijn naar de plek waar ze groeien. Ze beperken zich vrijwel tot het duingebied. De drie soorten duizendguldenkruid (*Centaureum*) staan in natte valleien soms vlak bij elkaar, samen met hun neefjes Bitterling (*Blackstonia perfoliata*) en Slanke gentiaan (*Gentianella amarella*) (Fig. 3). Meest

Figuur 3. Slanke gentiaan, een juweel in natte duinvalleien.

markant is echter de Kruisbladgentiaan (*Gentiana cruciata*) (Fig. 4) die in Nederland bijna alleen maar in het NP voorkomt.

- **Grassenfamilie (Poaceae): 84 van de 126 (67%)**

Een grote familie, waaraan relatief weinig aandacht wordt besteed. De planten zijn groen en vallen met hun bloeiwijze niet bijzonder op. Sommige zeer algemene soorten zoals Kroppaar (*Dactylis glomerata*) en Straatgras (*Poa annua*) worden nog wel gekend. Maar de minder algemene zijn voor de meesten (zelfs bij floristen) nogal onbekend. Dat kan aan de geringe afmeting liggen zoals bij Vroege haver (*Aira praecox*), aan de grote gelijkenis met een meer bekend gras zoals bij Stijve windhalm (*Apera interrupta*), aan de vroege bloeitijd zoals bij Knolbeemdgras (*Poa bulbosa*), maar zeker ook aan de zeldzaamheid zoals bij Hoge dravik (*Anisantha diandra*), Laksteeltje (*Catapodium maritimum*), Veenreukgras (*Hierochloa odorata*), Hazenstaart (*Lagurus ovatus*), Dunstaart (*Parapholis strigosa*) en Ruw gierstgras (*Milium vernalis*). Grassenliefhebbers komen in het NP in ieder geval goed aan hun trekken want twee-derde van de Nederlandse soorten is hier te vinden.

Figuur 4. Kruisbladgentiaan, in Nederland voornamelijk in het Nationaal Park Hollandse Duinen.

- Schijmgrassenfamilie (Cyperaceae): 34 van de 86 (40%)**
 Een lastige familie waar veel floristen van wegblijven. Ze zijn voor een deel weinig opvallend of onderscheidend en worden ook nog weleens voor een gras aangezien. Ze komen voornamelijk voor op vochtige en natte plaatsen met beperkte voedselrijkdom. Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*) ook wel bekend als wollegras is een van meer opvallende soorten. Het grote geslacht Zegge (*Carex*) wordt ook nog wel gekend maar de soorten lijken erg op elkaar: in het NP zijn er 22 soorten van gevonden waaronder de zeldzame Ronde zegge (*Carex diandra*) en Valse zandzegge (*Carex reichenbachii*).
- Compositiefamilie (Asteraceae): 85 van de 356 (24%)**
 Paardenbloem (*Taraxacum officinale*), Akkerdistel (*Cirsium arvense*) en Madeliefje (*Bellis perennis*) zijn zeer bekende vertegenwoordigers van deze grote familie. De planten vallen op door hun samengestelde

Figuur 5. Bezemkruiskruid is wel erg goed ingeburgerd: een plaag?

bloemhoofdjes. Biggenkruid (*Hypochaeris*), havikskruid (*Hieracium*), streepzaad (*Crepis*) en de kruiskruiden (*Senecio* en *Jacobaea*) zijn enkele grote geslachten met voornamelijk gele bloemen. Zij groeien op wat drogere plaatsen zowel in de duinen als in het stedelijk gebied. Halverwege de 20e eeuw verscheen Bezemkruiskruid (*Senecio inaequidens*) in Nederland (Fig. 5). Deze heldergele plant beperkte zich aanvankelijk tot de spoorwegen maar komt nu op steeds meer plaatsen voor. In de duinen neemt hij op veel plaatsen inmiddels meer ruimte in dan het van de zebrarupsen bekende Jacobskruiskruid (*Jacobaea vulgaris*).

- Orchideeënfamilie (Orchidaceae): 12 van de 36 (33%)**
 Een koninklijke familie die zeer bekend is als kamerplant of vaasbloem maar ook van botanische tuinen. De bloemen van de Nederlandse soorten zijn gemiddeld een flink stukje kleiner maar doen in schoonheid en variatie niet voor hun tropische familieleden onder. Soorten als Rietorchis (*Dactylorhiza majalis* subsp. *praetermissa*) en Brede wespenorchis (*Epipactis helleborine*) zijn ook in bebouwd gebied te vinden maar de meeste orchideeën groeien in de natuurgebieden. Opnieuw zijn de natte duinvaleien hotspots: Moeraswespenorchis (*Epipactis palustris*) bijvoorbeeld, kan er massaal voorkomen. Recent heeft zich er ook de Groenknolorchis gevestigd (*Liparis loeselii*) (Fig. 6). Dat is een Europese habitatsoort wat betekent dat Nederland een bijzondere instandhoudingsverplichting heeft. Een eervolle taak voor de beheerders Dunea en Staatsbosbeheer.

Groeiplaatsen

Veel plantensoorten staan graag bij elkaar omdat ze van gelijke omstandigheden houden. Zo'n groep planten geeft een aanwijzing over de groeiplaats. Is het er droog of

Figuur 6. Groenknolorchis, een Europese habitatsoort.

nat, kalkrijk of -arm, is er veel of weinig voedsel, hoeveel schaduw is er, hoeveel grondbewerking? Elk van deze abiotische factoren bepaalt of een plant het naar zijn zin heeft. Het zien van een plant zegt dus gelijk ook iets over de groeiplaats. Een paar voorbeelden.

• Duinen

Al meermalen zijn de duinen genoemd. Zij vormen een biotoop waar veel bijzondere planten groeien en zijn het troetelkindje en de blikvanger als het om het NP gaat. De variatie binnen het duin is groot. De natte duinvalleien kwamen bij de orchideeën en gentianen al aan bod, maar er is veel meer. Noordhellingen met Gelobde maanvaren (*Botrychium lunaria*), droge graslanden met Klein warkruid (*Cuscuta epithimum*), de zeereep met Gele hoornpapaver (*Glaucium flavum*), het zeedorpengebied met Blauwe bremraap (*Orobancha purpurea*). Dat is slechts een illustratie van de verscheidenheid aan duinbiotopen met een voorbeeld van een bijbehorende zeer zeldzame plant. Een speciaal duingebied ligt bij Hoek van Holland, het zuidelijkste deel in het NP, waar net weer wat andere soorten voorkomen zoals Melige toorts (*Verbascum lychnitis*), Zilte waterranonkel (*Ranunculus baudotii*) en Ruwe klaver (*Trifolium scabrum*).

• Kust

De grens tussen land en zee in het NP is voornamelijk zandstrand. Hier groeien maar weinig soorten waaronder Biestarwegras (*Elytrigia juncea subsp. boreoatlantica*), een soort die in staat is om het strand als eerste te koloniseren. De Katwijkse Uitwatering is een voorbeeld van een harde grens in de vorm van een (basalt)dijk: vanwege de ziltheid een prima groeiplek is voor 'Zeeuwse' planten als Gewone zoutmelde (*Atriplex portulacoides*), Zeepostelein (*Honckenya peploides*), Zeevenkel (*Crithmum maritimum*) en Zeelathyrus (*Lathyrus japonicus*).

• Bos

In het NP zijn de bossen geconcentreerd aan de binnenduinstrand, vaak gelegen op landgoederen en buitenplaatsen. De verscheidenheid aan (voornamelijk loof)bomen en struiken wordt aangevuld met een rijke kruidlaag die vooral in het voorjaar een bloemenpracht laat zien. Algemeen zijn Bosanemoon (*Anemone nemorosa*) en Wilde hyacint (*Hyacinthoides non-scripta*), meer bijzonder Gevlekt longkruid (*Pulmonaria officinalis*) en Gele anemoon (*Anemone ranunculoides*). In het poldergebied (de voormalige strandvlakten) bij Wassenaar en Lisse liggen nattere bossen met Zwarte els (*Alnus glutinosa*), Es (*Fraxinus excelsior*), Moeraszegge (*Carex acutiformis*) en karakteristieke soorten als Groot springzaad (*Impatiens noli-tangere*) en Koningsvaren (*Osmunda regalis*).

• Agrarisch gebied

De weilanden zijn over het algemeen intensief gebruikt gebied met beperkte plantenrijkdom. Bij extensiever gebruik gedijen soorten als Melkeppe (*Peucedanum palustre*), Gewone dotterbloem (*Caltha palustris subsp. palustris*) en Echte koekoeksbloem (*Silene flos-cuculi*), een herinnering aan weleer. In de Duivenvoordse Polder vinden we nog wat schralere extensief beheerde natte graslanden met soortenrijke oevers met Moeraslathyrus (*Lathyrus palustris*), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula*) en Hazenzegge (*Carex ovalis*).

De akker- en tuinbouwgebieden die minder intensief benut worden, soms zelfs verwaarloosd, kennen hun eigen plantengemeenschappen met bekende planten als Kleine brandnetel (*Urtica urens*) en vertegenwoordigers uit de amarantenfamilie (*Amaranthaceae*) maar ook meer bijzondere soorten als Kleine leeuwenbek (*Chaenorhinum minus*) en het Knolcypergras (*Cyperus esculentus*).

• Water

Het NP heeft weinig meren en plassen. Zandwinplassen als het Valkenburgse en Oosterduinse Meer zijn arm aan waterplanten doordat zij in verbinding staan met voedselrijk boezemwater. De infiltratieplassen in de duinen kennen plaatselijk interessante onderwatervegetaties met bijvoorbeeld Doorgroeid fonteinkruid (*Potamogeton perfoliatus*), Groot Nimfkruid (*Najas marina*) en kranswieren (*Characeae*). Aan de binnenduinstrand komen duinbeken voor met bv. Witte waterkers (*Nasturtium officinale*) en op de strandvlaktes sloten en vaarten die veelal voedselrijk zijn getuige de vele soorten kroos (o.a. Lemnaceae).

Van de 20 Nederlandse fonteinkruiden (*Potamogeton*) komen er tien in het NP voor; Klein en Puntig fonteinkruid

Figuur 7. Zwartsteel, hier niet als muurplant maar tussen Dauwbraam in de duinen.

Figuur 8. Donzige klaproos, een nieuwe verschijning in de bebouwde kom.

(*Potamogeton berchtoldii* en *P. mucronatus*) zijn bijzonder. Het vermelden waard is ook het vleesetende plantje Loos blaasjeskruid (*Utricularia australis*).

• Braakliggende terreinen

Vaak betreft een tijdelijk biotoop in afwachting van benutting voor (wegen)bouw. Er zijn leuke vondsten gedaan als Grote windhalm (*Apera spica-venti*), Draadgiest (*Panicum capillare*) en Gestreepte klaver (*Trifolium striatum*).

• Bebouwde kom

Het stenige milieu kent een eigen groep planten die 'urbaan' worden genoemd. Zij houden van warmte en komen buiten de stad/het dorp nauwelijks voor. Muurfijnstraal (*Erigeron karvinskianus*) en Kruipklokje

Figuur 9. Op pad met de Plantenwerkgroep van de KNNV, afdeling Leiden.

(*Campanula poscharskyana*) zijn er vertrouwde gasten. Een aparte groep vormen de muurplanten, waaronder vele varens. Nog zeldzaam is Zwartsteel (*Asplenium adiantum-nigrum*) maar deze is zich aan het uitbreiden (Fig. 7).

Vanwege de in de stad gemiddeld hogere temperatuur gekoppeld aan de klimaatopwarming verschijnen er vooral de laatste decennia nieuwe soorten waarvan ongetwijfeld vele na een 'wachtkamerperiode' als ingeburgerd gaan gelden. Deze nieuwkomers zijn bij deze NP-telling zoals al toegelicht niet meegenomen maar verdienen op de valreep nog enige aandacht.

Nieuwkomers

Voor een deel betreft het soorten die op eigen kracht het NP bereiken zoals Gevlamde en Ruige fijnstraal (*Conyza bonariensis* en *C. bilbaoana*). Maar meer soorten worden geholpen in de vorm van bewust uitplanten en inzaaien of van onbedoeld meenemen zoals uit de groep van de zogenoemde campingplanten Vroeg beemdgras (*Poa infirma*) en Naalzaadbloem (*Soliva sessilis*). Een aantal ontsnapt uit tuinen en houdt goed stand zoals Donzige klaproos (*Papaver atlanticum*) (Fig. 8) en Zilverschildzaad (*Lobularia maritima*). De verwachting is dat het aantal ingeburgerde planten fors zal toenemen. Ter illustratie: de Standaardlijst (2003) herbergt 126 grassoorten maar dit aantal zou met de (verwachte) nieuwkomers kunnen oplopen tot 352! Al ingeburgerd zijn o.a. Kransgras (*Polypogon viridis*) en Hard zwenkgras (*Festuca brevipila*); nog zelden aangetroffen worden bijvoorbeeld Miljard-euro-gras (*Echinochloa frumentacea*) en Stinkend liefdegras (*Eragrostis cilianensis*). Er blijft op plantengebied dus veel te ontdekken. Sommige floristen leggen zich toe op het vinden van nieuwe soorten om zo hun eigen en de Nederlandse lijst uit te breiden. Ook het NP is in dat opzicht een waar jachtgebied!

Tot slot

In Nationaal Park Hollands Duinen groeit bijna de helft van de Nederlandse plantensoorten. De grote variatie aan landschap en biotoop maakt het gebied ook botanisch rijk en aantrekkelijk. Een plantenliefhebber kan er zijn/haar plantenkennis in ruime mate toetsen en uitbreiden. Een extra dimensie biedt het deelnemen aan een plantencursus van Dunea, Staatsbosbeheer, het Zuid-Hollands Landschap of Floron. Nog leuker is het om lid te worden van een plantenwerkgroep van de KNNV (Fig. 9).

Met dank aan: Casper Zuyderduyn (Staatsbosbeheer) en Ruud Beringen en Dick Gatsonides (Floron)

Koen van Zoest,
coördinator plantenwerkgroep KNNV, afdeling Leiden
vanzoest@planet.nl